

MODERN SVENSKA

11/11 26/9-73
Funderar ni på språkriktighetsproblem? Vår spalt Modern svenska be-

handlar språkfrågor av allmänt intresse, som besvaras av professor Carl-Eric Thors. Sänd in frågor till Dagboken som vidarebetordrar dem till språkvetaren.

1. "Hur har det förunderliga ordet **överhuvudtaget** uppkommit, och vad har det egentligen för betydelse?" — I samma betydelse som **överhuvudtaget** brukas **överhuvud**, med betoning på **huvud**. Formen **överhuvud** är väl den ursprungliga och har uppstått genom översättning av tyskans **überhaupt**. Det tyska ordet anses ha uppstått i handelsspråk; om man köpte en boskapshjord utan att räkna antalet huvud, så köpte man **über houbet** "över huvudet". Småningom fick uttrycket både i tyskan och i svenskan betydelsen "på det hela taget".

2. En frågare har fäst sig vid uttalet i radio av ord som **producent**, **produktion**, **redaktör**, **kommunal**, **teater**. Han har hört samtliga uttalade med betoning på första stavelsen och undrar om "det är så vi skall tala svenska". — Uttal som de nämnda, alltså **producent** med betoning på **pro-**, är klart oriktiga och osvenska. Den frågande tänker sig att det möjligen kan vara helsingforsdialekt. Det är det dock inte. Ett par andra fall med betoning av första stavelsen (**kollektiv**, **effektiv**) berördes nyligen i den här spalten. De är vanliga, men jag rekommenderar betoning på **-iv**.

3. En frågeställare tar upp nationalitetsbeteckningar. Hon undrar varför det heter **kongoles** och inte **kongolit**. — Nationalitetsbeteckningarna i svenskan har högst skiftande form (t.ex. **engelsman**, **spanjor**, **italienare**). Mest problem vållar nog beteckningarna för medborgare i utomeuropeiska stater, särskilt i nya. Ändelsen **-it** är mycket sällsynt i folkslagsnamn. Utom **israelit** — som inte avser israelerna i dagens Israel, utan Israels forntida stammar — har vi bara **jemenit**. Ändelsen **-es** är ganska vanlig i namn på medborgare i afrikanska och asiatiska stater, t.ex. **libanes**, **kongoles**, **vietnames** och det allbekanta **kines**. (När Ceylon antog namnet Sri Lanka härförleden, bildades folkslagsbeteckningen **lankes**.) Vidare finns **-an** (betonat), också i namn på folk från främmande världsdelar, t.ex. **afghan**, **guinean**, **honduran**. Ändelsen **-ier** hör framför allt samman med landsnamn på **-ien**: **belgier**, **jordanier**, **tunisier**. Det vanligaste av suffixen (ändelserna) i nationalitetsnamn är dock vårt välkända **-are**: **brasilianare**, **pakistanare**.

Brokigheten är som synes stor. Det är betecknande att UD i Stockholm har gjort upp en lista över nationalitetsbeteckningar och att en sådan förbereds av de nordiska språkvårdsnämnderna.

4. Samma frågeställare undrar om det finns någon svensk ordbok som är baserad på ändelser, t.ex. — **döme** i **omdöme**. — En sådan "baklängesordbok", som en vanlig men oegentlig term lyder, är en av ordlistorna i den stora frekvensordbok som getts ut av professor Sture Allén i Göteborg, känd för databehandling av tidningstexter. Alléns ordbok är dock inte fullständig, eftersom den baserar sig på ett begränsat material. Nyligen har en "baklängesordbok", som tar upp alla ord i Svenska Akademiens ordlista, distribuerats till vissa språkliga institutioner. Alléns frekvensordbok brukar finnas på större bibliotek.

11/11 26/9-73
Carl-Eric Thors